

Nordisk Folkriktsdag 2007

FINLAND SOM EU:S NUKLEÄRA VASALLSTAT

Ulla Klötzer

Om någon för tio år sedan skulle ha berättat för mig att Finland kommer att bygga en femte atomkraftsreaktor och planera ytterligare 3 reaktorer, att Finland skulle bli det första landet i världen att ta i bruk ett slutförvar för använt högradioaktivt reaktorbränsle och att man kommer att leta uran i Finland skulle jag ha skrattat åt den här personen.

Men skrattet har fastnat i halsen. Nu håller allt detta på att ske i Finland. Och det som sker är ett hån mot den nordiska demokratin. Det har inte hållits några folkomröstningar om nya reaktorer. Det pågår ingen som helst samhällelig debatt om det slutförvar som håller på att byggas i Olkiluoto där även Finlands femte reaktor håller på att byggas av det fransk/tyska företaget Areva. Uranföretagen kommer eventuellt att tillåtas urandrift bl.a. på naturskyddsområden och områden som i över 300 år har varit i samma familjers ägo.

Men för att ni skall förstå vidden av den här tragedin och av politikernas enorma svek skall jag ge er en liten historisk överblick.

Varför nya reaktorer?

I maj 2001 fattade Finlands riksdag ett principbeslut med rösterna 159 mot 3 om ett slutförvar i berggrunden för utbränt reaktorbränsle. Detta beslut var oerhört strategiskt eftersom atomkraftsförespråkarna nu kunde påstå att avfallsproblemet var löst.

I maj 2002 godkände Finlands riksdag med rösterna 107 mot 92 ett principbeslut för byggandet av en ny reaktor. I februari 2005 godkände Finlands regering byggandet av världens största reaktor på 1.600 MW som dessutom är en prototyp - enligt fransmännen en prototyp för en prototyp. Driftstiden anges till 60 år. 11 av de dåvarande 18 ministrarna inklusive statsminister Matti Vanhanen och handels- och industriminister Mauri Pekkarinen, ansvarig för energiärenden, röstade i maj 2002 i riksdagen nej till en utbyggnad av atomkraften. Som ministrar utförde de ett otroligt politiskt svek som inte fått några större rubriker i den finska pressen.

Då riksdagen diskuterade en eventuell ny reaktor diskuterades aldrig reaktortyp. Man talade om ett pris på 2,3 miljarder euro. Inköpspriset blev de facto 3 miljarder euro. 75 % av reaktorn byggs med lånade pengar. 1,95 miljarder kommer från ett bankkonsortium där Bayerische Landesbank, PNB Paribas, JP Morgan och Nordea samt Handelsbanken medverkar. Den svenska kreditinstitutionen svensk Exportkredit finansierar reaktorn med 1 miljard kronor och den franska kreditinstitutionen COFACE med 610 miljoner euro.

Idag ligger priset för reaktorn på grund av otaliga felbedömningar, inte längre på 3 miljarder euro utan kring minst 4 miljarder, och bygget är minst 18 månader försenat. Problemen har hopat sig. Det har rört sig om för porös cement, dåliga svetsningar osv. I juli 2006 (12.7.06) publicerade Strålsäkerhetscentralen en utredning om problemen med Olkiluoto 3. Håret reser sig när man läser den. Strålsäkerhetscentralen kritiserar bl.a. att leverantören har valt underleverantörer som inte har tidigare erfarenhet av att bygga atomkraftverk, att underleverantörernas arbete inte har styrts och övervakats så att det skulle ha löpt problemfritt, att man borde fungera enligt god säkerhetskultur,

att en likgiltig inställning till problem eller kvalitet inte får accepteras, att tid och arbetsmängd för den detaljerade planeringen underskattats och att man vid val av underleverantörer i slutskedet i allmänhet betonat offertens pris. Strålsäkerhetscentralen krävde också att projektets ledarskap skulle bytas ut.

I den franska ekonomitidningen La Tribune påstod man i november 2006 att bygget är 3 år försenat. Nuclear Engineering News meddelade i början av oktober 2006 att Arevas första halvårsresultat uppvisade 266 miljoner euro minus på grund av problemen med Olkiluoto 3. Financial Times berättade ävenså i november (10.11.06) att vinsterna för Siemens kraftverksavdelning hade kollapsat på grund av problemen med Areva, dvs. Olkiluoto.

Trots detta – och trots att flera gallupar (2002, 2003, 2005, mars 2007 61 % av EU-ländernas medborgare vill minska användningen av atomkraft) visar att en majoritet av EU-ländernas medborgare ställer sig negativa till utbyggnad av atomkraften – planerar Finlands maktelit ytterligare 3 nya reaktorer. Miljökonsekvensbedömningar har inletts för 2 reaktorer. En ytterligare reaktor i Olkiluoto och en i Lovisa. En tredje reaktor planeras i norra Finland. (TVO, Fortum, Fennovoima)

Urandrift i Finland

Och som vi alla vet drivs atomkraftverkens reaktorer med uran som även behövs som råmaterial för både atomvapen och för de fruktansvärda DU-vapen, d.v.s. uranvapen, som har använts i Afghanistan, Irak, Libanon och på Balkan. Denna krigföring har mycket riktigt betecknats som ett lågintensivt atomkrig (Low Intensity Nuclear War). Vapnen är kemiskt giftiga och radioaktiva och följderna för både soldaterna och civilbefolkningen är horribla.

Atomkraft och atomvapen är siamesiska tvillingar. Eftersom alla atomvapenstater för tillfället planerar att förnya sina atomvapenarsenaler behöver de uran och för att kamouflera den nya upprustningen behöver de länder som bygger ut atomkraften.

Under Sovjetunionens glansdagar byggdes atomkraften - hand i hand med atomvapenupprustningen - kraftigt ut i unionens vasallstater. I Estland, DDR, Polen, Tjeckien, Ungern, Rumänien, Bulgarien, Ukraina producerade urangruvor råmaterial för bomber och civila reaktorer.

Som medlem i Europeiska Unionen får nu Finland en liknande status. Utländska företag uppvisar stort intresse för uranbrytning på olika håll i Finland, något som stöds av handels- och industriminister Mauri Pekkarinen, som upprepade gånger har konstaterat att ifall Finland producerar energi med atomkraft så är det vår moraliska och etiska skyldighet att bryta uranet i vårt eget land. Ingen debatt förs om att det är stor risk för att detta uran, då det transporteras utomlands för att förädlas till reaktorbränsle, kan bli råmaterial för atomvapen och för uranbomber.

Icke-spridningsavtalet från år 1968 (the NPT-Treaty), som har undertecknats av 188 länder, innebär att de fem erkända atomvapenstaterna åtar sig att inte sprida atomvapen till andra stater och att undertecknarna förpliktar sig att inte sprida nukleär kunskap eller teknik i annat än fredliga syften. Det är sorgligt att Finland, som var det första landet som undertecknade icke-spridningsavtalet, av allt att döma nu ämnar bryta sin ärevördiga tradition att fungera som förespråkare för atomvapenedrustning och fred.

För urangruvbolagen utgör Finlands glesbygd ett stort plus; bara ett fåtal människor som eventuellt protesterar, och kommunalpolitiker som går med på den förödande gruvdriften av ren desperation i hopp om nya arbetsplatser. På de utländska gruvbolagens hemsidor prisas just detta - glesbebyggelsen, de goda vägarna och det rena vattnet, som utgör en nödvändighet för urandriften. Priset på uran har mångfaldigats under de senaste åren och ytterligare prisstegringar är att vänta. Eftersom uranet är en sinande naturresurs letar uranföretagen som galningar efter ny lukrativ

business. I Finland är handels- och industriministeriet, den enda lovgivande instansen för urandrift. Runt om i landet har gruvbolag gjort otaliga inmutningsreservationer. I Eno och Kontiolahti i norra Karelen har det beviljats inmutningstillstånd för det franska uranbolaget Cogema, dotterbolag till Areva, som tillsammans med Siemens bygger den skandalomsusade Olkiluoto 3-reaktorn. Dessutom har det kanadensiska bolaget Namura/Cooper Minerals fått inmutningstillstånd i Kuusamo alldeles invid sjön Kitka. I de berörda områdena har handels- och industriministeriets inmutningstillstånd lett till bestörtning bland ortsborna som ser sin livsmiljö hotad.

På grund av den totalt föråldrade gruvlagen från 1965 körs grundlagen samt vatten-, natur-, och miljöskyddslagarna helt över av gruvlagen som starkt företräder gruvbolagens intressen. I motsats till Sverige har kommunerna ingen veto-rätt och markägarna och riksdagen har ingenting att säga till om. I TV-programmet MOT i februari 2006 konstaterade Krister Söderholm, som vid den tidpunkten var gruvöverinspektör vid handels- och industriministeriet, att ”markägaren för gjord inmutning erhåller en årlig ersättning på 10 euro per hektar. För utmål är ersättningen 20 euro per år och hektar.” Ersättningen är ett hån mot äganderätten i Finland.

Olli Männikkö, från byn Vasaraperä invid Kouvertaara fjäll i Kuusamo, är 67 år gammal och hans hemställe har varit i släktens ägo i 300 år. 40 hektar av hans område ligger inom inmutningsområdet. Han har upphört med lantbruket och byggt två undersköna stockstugor som han hyr ut till turister. Stugorna ligger invid sjön Kitka 1,5 kilometer från Namuras inmutningsområde. En stjärnklar natt i januari besökte jag Olli och bodde i en av hans stugor. Med tårar i ögonen konstaterade han att hans och hela släktens livsverk skulle gå om intet ifall gruvverksamhet inleddes i området. Fisket är hotat, turismen är hotad och den kristallklara Kitka-sjön, som sammansmälter med hundratals andra vattendrag, är hotad.

Marja Liisa Tanninen bor i Eno i Norra Karelen på sin mans gård som sedan 1770 har varit i släktens ägo. Familjen Tanninen är den åttonde och deras tre barn den nionde generationen på gården. Cogemas inmutning gäller bl.a. områden som hör till den här gården. Vid en demonstration på riksdagshusets trappa i slutet av januari, konstaterade Marja Liisa att var och en av oss har en i grundlagen förankrad rätt till sin egendom, sin hembygd och att miljö- och naturskyddslagarna bekräftar allas vår rätt till ett rent och naturskönt Finland. Hon påpekade att Nord-Karelen enastående landskap och rena grundvattentillgångar utgör en oersättlig naturskatt, som bl.a. har fascinerat berömda finländska konstnärer som Sibelius och Järnefelt. Hon undrade om hon skulle nödgas berätta för kommande generationer att Finlands statsmakt gav sin välsignelse till att deras hembygd, och de finska nationallandskapen, offrades åt utländska gruvbolag för deras hänsynslösa verksamhet.

Slutförvar av använt reaktorbränsle

Och den här tragiska historien är inte slut än. Med den finska maktelitens hjälp håller Finland även på att förvandlas till Europas nukleära sopstation.

Ingenstans i världen har man ännu funnit en lösning på problemet med det använda reaktorbränslet, som enligt USA:s vetenskapsakademi måste hållas isolerat från människa och miljö i 300.000 – 1 miljon år. I Sverige och Finland har slutförvarsprojekten kommit längst. I Upsala Nya Tidning berättade man i mars det här året (12.3.07) att ”Finland närmar sig ett slutförvar i rekordfart” medan man i Sverige ännu diskuterar valet av plats. Enligt Sven Bengtsson, miljöråd vid Sveriges Miljööverdomstol kan det hända att det planerade slutförvarets byggstart flyttas fram till år 2022. I Olkiluoto håller atomavfallsföretaget Posiva, som ägs av atomenergiföretagen TVO och Fortum, på att konstruera det som sannolikt blir världens första slutförvar.

Både vid atomenergiorganet IAEA och på EU-nivå har man nämnt gemensamma slutförvar som en lösning på alla länders avfallsproblem. EU:s energikommissionär Andris Piebalgs betonade vid ett seminarium i Bryssel i februari 2005, att EU är i behov av en lösning på problemet med det högaktiva avfallet. Han efterlyste gemensamma projekt (joint undertakings) om de geologiska lösningarna och framhävde att han inte talade om ny forskning vad teknologin beträffar, utan om forskning som specifikt gäller platsers lämplighet som ”värdar” (på engelska hosts) för slutförvaret.

Den finska lagen utgår ifrån att endast finländskt radioaktivt avfall skall förvaras på finsk mark. Enligt Euratom-fördraget skall varje medlemsland klara av sitt eget avfall. Enligt internationella avtal klassificeras emellertid avfallet som en resurs – inte som avfall - och EU-lagarna i sin tur förbjuder medlemsländerna att stifta lagar som begränsar handeln inom den gemensamma marknaden. Eftersom EG/EU-domstolen ännu aldrig har behandlat något mål beträffande atomavfallets fria rörlighet råder det stor osäkerhet bland både politiker och forskare om medlemsländernas rätt att förbjuda handel med avfallet.

Enligt Per Cramér, professor i EG och internationell rätt vid Handelshögskolan i Göteborg, kan Sverige tvingas ta emot atomavfall från EU. Vid förhandlingarna om Sveriges EU-medlemskap år 1994 skrevs en deklaration som förbjuder mellanlagring och slutförvar av utländskt atomavfall på svensk mark. Finland sammanfattade en liknande deklaration. Cramér poängterar dock att det, snällt sagt, är naivt att tro att deklarationen skulle ha något rättsligt värde. Det vore diskriminering att på grund av nationella intressen förbjuda en av EU:s huvudprinciper, nämligen fri rörlighet för varor och tjänster, anser han. Cramér anser att det skulle vara viktigt ur svensk - och för vår del ur finsk – synvinkel att utreda det rättsliga dilemma ordentligt. Därefter kunde regeringen föra ärendet vidare till EU:s ministerråd, så att Sverige – och för vår del Finland – kunde få ens en politisk bekräftelse på deklarationens giltighet.

I Finland pågår ingen som helst diskussion om detta.

I Finland pågår heller ingen diskussion om att den svenska strålskyddsmyndigheten SSI i maj stoppade deponeringen av låg- och mellanaktivt avfall vid slutförvaret i Forsmark som skulle vara säkert i 500 år. SKB, företaget som ansvarar för avfallet, lever inte upp till SSI:s strålskyddskrav. SKB har tillsammans med det finska företaget Posiva utvecklat de ritningar enligt vilka slutförvaret för högaktivt avfall skall byggas. Problemen med förvaret för låg- och mellanaktivt avfall bådär inte gott.

Den här sorgliga historien kunde fortsättas i all oändlighet. Men eftersom tiden är begränsad vill jag avsluta med att konstatera att ifall vi inte lyckas uppbåda ett starkt motstånd mot detta vansinne främst i Finland men även i övriga delar av Europa så kan vi vänta oss en strålande framtid för EU:s nukleära vasallstat Finland!